

नव्या युगाचे प्रबोधन

भाग- ३

प्रा. डॉ. जे. बी. शिंदे

रिया पब्लिकेशन्स, कोल्हापूर

प्रमुख वितरक

A 101

अजब डिस्ट्रिब्युटर्स

६७८-ई, निदान हॉस्पिटलसमोर,

शाहूपुरी, २ री गल्ली, कोल्हापूर.

ajabpublications@gmail.com

नव्या युगाचे प्रबोधन (भाग- ३) : प्रा. डॉ. जे. बी. शिंदे

© डॉ.प्रा.जे.बी.शिंदे.

‘विजया निवास’ साळोखे नगर,
कळंबा रोड, साई मंदिर मागे, कोल्हापूर.

मोबा. : ९२२५८०९०७१

प्रकाशक

रिया पब्लिकेशन्स
६७८-ई, निदान हॉस्पिटलसमोर,
शाहूपुरी, २ री गल्ली, कोल्हापूर.
riyapublications@gmail.com

प्रमुख वितरक

अजब डिस्ट्रीब्युटर्स
६७८-ई, निदान हॉस्पिटलसमोर,
शाहूपुरी, २ री गल्ली, कोल्हापूर.
ajabpublications@gmail.com

अक्षरजुळणी

रावजी देसाई

मुखपृष्ठ

चित्रमित्र पब्लिसिटी, कोल्हापूर.

मुद्रक

जयंत प्रिंटर

आवृत्ती

२९ ऑगस्ट, २०१३

किंमत

₹ २७०/-

माझ्या प्रिय माता-पित्यास

ती. सौ. कृष्णाबाई

श्री. रावसाहेब

दोन शब्द

चित्रलेखा साप्ताहिकात एप्रिल २००४ पासून आजअखेरपर्यंत प्रबोधन हे सदर मी चालवीत असून विविध विषयावरील साडेतीनशेहून अधिक प्रबोधनपर लघुलेख मी लिहिले. या प्रबोधनांची पुस्तकेही छापली गेली आणि सहज जाता जाता वाचता येतील असा त्यांचा आकार आटोपशीर असल्याने ती सर्व थरातील लोकांना आवडलीसुद्धा. नव्या युगासाठी प्रबोधन भाग १ आणि नव्या युगासाठी प्रबोधन भाग २ ही अजब प्रकाशनने छापलेली पुस्तके चांगली खपत आहेत आणि वाचकांचा प्रतिसादही चांगला आहे. वरील दोन्ही खंडात प्रत्येकी शंभर अशी दोनशे प्रबोधने छापली गेली. औरंगाबादच्या साकेत प्रकाशनने पन्नास प्रबोधनांचे एक पुस्तक 'यशाचा राजमार्ग' या शीर्षकाने छापले. आता प्रबोधनाचे चौथे पुस्तक वाचकांच्या हाती देण्याचा प्रयत्न एक्सप्रेस मी करित आहे.

प्रबोधन हा विषय महात्मा चार्वाकाइतका प्राचीन आहे. प्रबोधन हा विषय उपनिषदांइतका प्राचीन आहे. मात्र महात्मा चार्वाकांचे प्रबोधन वेगळे वैदिक संस्कृती मधील विद्वानांनी केलेले प्रबोधन हा त्यांच्या रुचिपालटासारखा प्रकार होता म्हणूनच तो वाढला नाही. मात्र चार्वाकाची अवैदिक, शुद्ध विचारधारा पुढे गौतम बुद्धांच्या विचारातून अजस्र रूप धारण करून प्रस्फुटित झाली. महात्मा बसवेश्वर, महात्मा चक्रधर, महावीर हे सारे वैदिकी हिंसेला विटलेले, ब्राह्मणी संस्कृतीचा तीन वर्णांवर होणारा अन्याय असह्य झाल्यामुळे बंडखोरीला प्रवृत्त झालेले, नव्या मानवतावादाचा मार्ग स्वीकारलेले, समाजाला स्वच्छ वातावरणात जगता यावे म्हणून हिरिरीने पुढे सरसावले होते. आज त्यांच्या परिश्रमामुळेच निदान औषधाइतके तरी प्रबोधन शिल्लक आहे. हेही नसे थोडके. मी माझ्या एका अभंगातून प्रबोधनाविषयीचे खरे चित्र समाजापुढे ठेवण्याचा प्रयत्न केला आहे. अभंग पुढीलप्रमाणे,

प्रबोधन नामे बियाणे अमाप । हितकारी खूप माझ्यापाशी ॥ १
 कळेना घ्यायचे कोठे याचे पीक । एकही न ठीक जगी जागा ॥२
 देवळांनी जागा व्यापलेली आहे । नापिक ती आहे झाली आता ॥३
 प्रदूषण आहे धार्मिकता नामे । शेतीची या कामे कशी व्हावी ॥४
 भक्तांच्या मेंदूचा खडक फोडून । बियाणे रुजून येईल का? ॥५
 तरी मी टाकतो बीज येथे तेथे । पीक येईल ते येवो हाता ॥६
 किसान मी आहे कष्टाळू जातीचा । कंटाळा शेतीचा मला नाही ॥७
 एक एक रोप जगात लावेन । त्यास मी जपेन जिवापाड ॥८

अभंगातून प्रबोधनकाराचे जे मनोगत व्यक्त झाले आहे त्यात थोडीसुद्धा अतिशयोक्ती नाही. प्रबोधन हा बहुसंख्य लोकांच्या दृष्टीने अप्रिय विषयच आहे. जी माणसे देवधर्मी आहेत, ईश्वरवादी आहेत, सनातनपंथी आहेत, ब्राह्मणी संस्कृतीच्या रूढी-परंपरामध्ये अडकलेली आहेत, आत्म्याच्या अमरत्वाच्या विचाराला मानणारी, भाग्यवादी, पाप-पुण्य, स्वर्ग-नरक अशा व्यर्थ गोष्टींमध्ये ठासून-ठेचून अर्थ कोंबणारी आहेत, तर्काचा कधीही विचार न करणारी आणि कोशातील किड्याप्रमाणे जुन्या विचारांनी स्वतःभोवती घट्ट जाळे विणणारी आहेत त्यांना प्रबोधनाचे फार वावडे असते, ते लोक प्रबोधनाचा संशय जरी आला तर आपले कान आणि मन यांना बंद करून घेतात. प्रबोधनाचा विचार त्यातूनही कानावर पडला तर झुरळ झटकावे तसा झटकून टाकतात. अशा अवस्थेत अप्रबुद्ध माणसे प्रबोधित कशी होणार? खरे तर शिकलेल्या माणसाला कारणे द्या हा प्रश्न सोडविता येतो, जोड्या जुळवता येतात, कल्पनाविस्तार, विचार-विस्तार करता येतो. प्रश्नाचे उत्तर मुद्देसुदपणे देता येते मग या माणसांन हे जग कोणी निर्माण केले? मृत्यूनंतर माणसाचे अस्तित्व शिल्लक असते की नाही? हिंसक लोक मजेत कसे जगू शकतात? गरिबांना सर्व प्रकारे त्रास का सोसावे लागतात? या प्रश्नांची तर्कशुद्ध उत्तरे का शोधता येऊ नयेत? समाजातील उच्च-सर्वोच्च शिक्षित माणूस जर धर्मांध आणि देवावर विश्वास ठेवणारा असेल तर तो मनुष्य ह्या संज्ञेला पात्र नाही. गाडगेबाबा त्यांना गोठ्यातील बैल म्हणतात. या संदर्भात एक अभंगही लक्षात घेण्यासारखा आहे. तो पुढील प्रमाणे,

केवळ माणूस नव्हे तो माणूस । माणसाचा भास केवळ तो ॥१
 प्रबुद्ध माणूस खरा तो माणूस । माणूस संज्ञेस पात्र तोच ॥२

केवळ माणूस बिचारा पशू तो । जन्मतो मरतो जगी व्यर्थ ॥३
प्रबुद्ध माणूस हालवितो जग । आणीतसे जाग सर्वांनाच ॥४
प्रबुद्ध करतो चिंता जीवनाची । वाट कल्याणाची दावावया ॥५
परदुःखे मनी करी तळमळ । सुखाने शीतळ आणिकांच्या ॥६
जगाच्या सुखात असतो तो सुखी । जग त्यांच्या लेखी परिवार ॥७
प्रबुद्ध माणूस असतो महात्मा । अन्य तो दुरात्मा तुलनेने ॥८॥

जगातील जी थोडी अत्यल्प माणसे प्रबोधनवादी विचार घेऊन जगतात त्यांना महात्मा म्हणणे आवश्यक आहे. पण ज्यांना दुरात्मे म्हणावे अशा लोकांची संख्या जर अमाप असेल, तर अशा दुरात्म्यांना माणूस संज्ञेला पात्र करण्यासाठी प्रबोधनवाद्यांनी पुढे आलेच पाहिजे. काम खूप आहे, अमर्याद आहे कारण समाजातील ९५% माणसांना प्रबोधित करायचे आहे. पण निराश होण्याची गरज नाही.

‘निराशा शूराच्या कधीही हृदया स्पर्श न करी।’ ह्या कवितेच्या ओळीप्रमाणे प्रबोधनवादी जर पुढे सरसावले तर काळाची साथसुद्धा मिळणे आता सोपे होत चालले आहे. भारतात चार्वाक, गौतमबुद्ध, कबीर, तुकोबाराय यांनी प्रबोधनाचे काम अत्यंत प्रतिकूल परिस्थितीत केले आहे आणि प्रबोधनाचा निर्मल प्रवाह त्यांच्यामुळे वाहू लागला आहे. त्यांच्या प्रभावाचे शस्त्र आज आपण अंधश्रद्धांवर, रूढींवर, मागासलेल्या परंपरावर चालवून समाजजीवन निरोगी बनवू शकतो. त्यातून आधुनिक काळाने सर्व जगाला खूप जवळ आणले असल्यामुळे भारतातील जनमानस धार्मिक, रूढीवादी प्रदूषणातून मुक्त होणे अधिक सोपे झाले आहे. ‘जुने जाऊ द्या मरणालागून, जाळून किंवा पुरून टाका’ असे केशवसुत म्हणाले. आज जुने मृत्युपंथाला लागले आहेच, ते जाळण्याचीही वेळ आलीच आहे आणि जरी कुणी जुने सडत टाकले तरी सडून सडून त्याची माती होणारच आहे. त्या मातीतच आपल्याला प्रबोधनाचे बियाणे टाकायचे आहे.

काळ अनुकूल आहे, विज्ञाननिष्ठा वाढत आहेत, माणसांचे जगणे जितके गुंतागुंतीचे होईल तितका तो चिकित्सक आणि चिंतनशील होत चालला आहेच त्यामुळे अशा माणसाला प्रबोधित करणे आता पूर्वीइतके कठीण नाही मात्र धर्मनिष्ठ, सनातनी लोकांकडे आपण समंजसपणे, प्रेमाने, खऱ्या कळवळ्याने गेलो तर ते आपल्या म्हणण्याकडे नक्की लक्ष देतील. त्यांच्या जुन्या विचारांना

टिंगल-टवाळीचा विषय मात्र कधीही करता कामा नये अन्यथा ते हट्टी होतील आणि आपल्या विचारांना घट्ट चिकटून बसतील. शालेय अभ्यासक्रमातही तर्कशास्त्राचे सोपे नियम, चिकित्सेचे तंत्र, समाविष्ट केले तर नवी पिढी नक्की प्रबोधनवादी होईल यात शंका नाही. चिंतनाचे महत्त्व पुढील अभंगातून स्पष्ट व्हायला हरकत नाही.

गौतमाचे झाले बुद्ध चिंतनाने । झाले चिंतनाने तुका थोर ॥

सॉक्रेटीस, गांधी झाले चिंतनाने । कबीरही चिंतने थोर झाले ॥२

राजमार्ग एक चिंतन मानवा । सुज्ञांनी चालावा तोच मार्ग ॥३

श्रद्धावादाचे तुणतुणे खूप वाजले आता बुद्धिवादाचा बिगुल वाजविण्याची वेळ आली आहे. बुद्धिवादाची जोपासना केल्याशिवाय जगाचे कल्याण होणे शक्य नाही. श्रद्धावादी लादेनचे युग संपविले तरच बुद्धिवादी, विज्ञाननिष्ठ समाज अस्तित्वात येईल. धर्मांध श्रद्धाळूंनी जगाला विनाशाच्या काठावर उभे केले आहे. आता तरी बुद्धिवादी प्रबोधनवादी होऊन जगाला, मानवतेला वाचवू या. त्यासाठी आपण हाच माझा मार्ग एकला म्हणून प्रबोधनमार्गी झाले पाहिजे.

दि. १७ मे २०११
बुद्ध पौर्णिमा

प्रा. डॉ. जे. बी. शिंदे
कोल्हापूर

अनुक्रमणिका

विभाग १ - थोरपुरुषविषयक प्रबोधन

प्रबोधन १ ले	आद्य चरित्रकार, नामदेव थोर	१३
प्रबोधन २ रे	तेजाची मशाल होत्या जिजामाता	१६
प्रबोधन ३ रे	संत तुकाराम होते बंडखोर	१९
प्रबोधन ४ थे	असत्याचा शत्रू तुका जगद्गुरु	२२
प्रबोधन ५ वे	शिवछत्रपती लोकराजा खरा	२५
प्रबोधन ६ वे	थोर शिवराय, राष्ट्रमाता थोर	२८
प्रबोधन ७ वे	घरोघरी होवो शिवबाचा जन्म	३१
प्रबोधन ८ वे	महात्मा फुल्यांनी मुक्तिमंत्र दिला	३४
प्रबोधन ९ वे	आद्य शिक्षकाचा मान जोतिबांना	३७
प्रबोधन १० वे	माता सावित्रीला करू या वंदन	४०
प्रबोधन ११ वे	क्रांतिकारी राजा छत्रपती शाहू	४३
प्रबोधन १२ वे	राष्ट्रपिता तसे विश्वपिता गांधी	४६
प्रबोधन १३ वे	भारतमातेचा सुपुत्र नेहरू	४९
प्रबोधन १४ वे	गाडगेबाबांचे चालले कीर्तन	५२
प्रबोधन १५ वे	धन्य तुकडोजी गांधीभक्त थोर	५५
प्रबोधन १६ वे	बाबा आंबेडकर थोर मुक्तिदाते	५८
प्रबोधन १७ वे	खरे साम्यवादी आण्णाभाऊ थोर	६१
प्रबोधन १८ वे	क्रांतिपुत्र विंदा, द्रष्टा थोर कवी	६४

विभाग २ - समाजिक प्रबोधन

प्रबोधन १ ले	भारतरत्न कसे होतील क्रिकेटवीर?	६७
प्रबोधन २ रे	देणारे दुर्मीळ, लाखोमध्ये कुणीतरी	७०

प्रबोधन ३ रे	झटूनिया सारे व्हा रे कर्मयोगी	७३
प्रबोधन ४ थे	विसर्जन करा द्वेषभावनेचे	७६
प्रबोधन ५ वे	मनाच्या तळाचा शोध व्यर्थ आहे	७९
प्रबोधन ६ वे	प्रजासत्ताकाची वाढवू या शान	८२
प्रबोधन ७ वे	त्यागाने लाभते प्रतिष्ठा ती खरी	८५
प्रबोधन ८ वे	बुवा-बापू सारे काढा वेचूनिया	८८
प्रबोधन ९ वे	गुरु नव्हे थोर कधी ज्ञानाहून	९२
प्रबोधन १० वे	माझा महाराष्ट्र आहे भाग्यवान	९५
प्रबोधन ११ वे	माझा महाराष्ट्र धन्य शिवभूमी	९८
प्रबोधन १२ वे	आर्थिक गुलामी गरीबा छळते	१०१
प्रबोधन १३ वे	लोभाने होतसे पशू माणसाचा	१०४
प्रबोधन १४ वे	नरव्याघ्र नका आता व्हा माणूस	१०७
प्रबोधन १५ वे	मालक न व्हावे, गुलाम न व्हावे	११०
प्रबोधन १६ वे	आद्यगुरु माता, आद्यगुरु पिता	११३
प्रबोधन १७ वे	शिक्षणगंगा ही वाहू दे सरळ	११६
प्रबोधन १८ वे	भाषेने धारणा व्हावी समाजाची	११९
प्रबोधन १९ वे	बाबूंच्या सुट्ट्यांना कात्री लावा आता	१२२
प्रबोधन २० वे	क्रिकेटपासून राष्ट्राला वाचवा	१२५
प्रबोधन २१ वे	क्रिकेटही खेळा, जीवनही जगा	१२८
प्रबोधन २२ वे	मद्यमुक्त राष्ट्र, राष्ट्र ते समर्थ	१३१
प्रबोधन २३ वे	जलसंधारण, राष्ट्रकार्य थोर	१३४
प्रबोधन २४ वे	पर्यटक नव्हे समीक्षक व्हावे	१३७
प्रबोधन २५ वे	गरीबाला राम भाकरीत भेटो	१४०

विभाग ३ - जीवनविषयक प्रबोधन

प्रबोधन १ ले	बालकात पाहा, भविष्य राष्ट्राचे	१४४
प्रबोधन २ रे	एकाग्रता साधा, जगी व्हा महान	१४७
प्रबोधन ३ रे	घेणाऱ्याने द्यावे काही परतून	१५०
प्रबोधन ४ थे	बुद्धिहीन श्रम, श्रमहीन बुद्धी	१५३